

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำให้เกษตรกรเกิดการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเกษตรกร เพื่อช่วยเหลือตนเองและกระจายความรู้ไปสู่ผู้อื่น จนเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสถานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่ดีขึ้น ย่อมเกี่ยวข้องกับปัจจัยหรือเงื่อนไขต่าง ๆ หลายประการ ดังเช่น

ดิเรก (2527 : 27) กล่าวว่า การยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการคือ

1. ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขหรือสภาวะการณืทั่วไป ซึ่งได้แก่

- 1.1 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์
- 2.2 สมรรถภาพในการดำเนินงานของสถาบันหรือองค์การโดยส่วนรวมที่เกี่ยวข้อง

กับการพัฒนาการเกษตร

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งได้แก่

- 2.1 บุคคลเป้าหมาย คือ ตัวเกษตรกรโดยส่วนรวมเอง
- 2.2 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง หรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
- 2.3 นวัตกรรม หรือเทคโนโลยีเกษตรเอง

ปัญญา (2529:185-187) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ไปปฏิบัติ นั้น มี 3 ปัจจัยคือ

1. ปัจจัยของผู้รับ ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้รับ ความรู้ความสามารถ อายุ เพศ และการอยู่ใกล้สื่อและข่าวสาร
2. ปัจจัยภายนอกของผู้รับได้แก่ สภาพทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจในสภาพของสังคมเกษตรที่ทำกันเป็นการค้า เป็นอุตสาหกรรม
3. ลักษณะของวิทยาการแผนใหม่ สำหรับลักษณะของวิทยาการแผนใหม่ที่จะทำให้เกษตรกรยอมรับง่ายหรือยากนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ

- 3.1 ค่าใช้จ่ายและผลตอบแทน
- 3.2 ความยุ่งยากซับซ้อนของการปฏิบัติ
- 3.3 นวัตกรรมที่ทดลองได้ง่าย
- 3.4 นวัตกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัด
- 3.5 ความสอดคล้องของนวัตกรรมกับทรัพยากรที่มีอยู่
- 3.6 นวัตกรรมนั้นสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น

ปุระชัย (2529 : 89) ได้รวบรวมความหมายเกี่ยวกับคำว่า นวัตกรรม (Innovation) ที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรงแปลจากภาษาอังกฤษว่า การกระทำในลักษณะที่นำเสนอสิ่งใหม่ หรือที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม กล่าวว่ นวัตกรรม ทั้งหลายก่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่การเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย ไม่จำเป็นต้องสืบเนื่องมาจาก นวัตกรรมเสมอไป และได้กล่าวต่อไปอีกว่า นวัตกรรมแม้จะนำซึ่งความเปลี่ยนแปลง แต่นวัตกรรมก็นำมาซึ่งความเสี่ยงภัย และความไม่แน่นอน

ซาบ (2528) พบว่า ระบบการผลิตของชาวนาขนาดเล็ก มักเป็นการผลิตเพื่อยังชีพส่วนใหญ่มิค่อยยอมรับวิธีปฏิบัติและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในกรณีมีความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอน เมื่อใดที่นวัตกรรมถูกนำไปเสนอให้ชาวนา ซึ่งมีความเสี่ยงและความไม่แน่นอนสูง การยอมรับของชาวนาต่อนวัตกรรมจะต่ำ และ Fett (1971) อ้างโดยอานวยศาสตร์ (2528:9) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับสิ่งใหม่ และนำไปปฏิบัติของมนุษย์ โดยการศึกษาเป็นขบวนการสั่งคมอย่างหนึ่งซึ่งช่วยพัฒนาคุณภาพของบุคคลเช่น ความรู้ ค่านิยม ทศนคติ ทำให้เป็นสมาชิกของสังคมได้ และช่วยให้รับรู้การเปลี่ยนแปลงมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งใหม่ ๆ ได้ง่าย บุคคลที่มีการศึกษาสูง อ่านหนังสือมาก ตลอดจนรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา จะมีการยอมรับการปฏิบัติในสิ่งใหม่ ๆ มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย และไม่ใส่ใจอ่านหนังสือ ไม่รู้จักเสาะแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม นอกจากนี้ Fett ยังพบอีกว่า การติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ซึ่งความสัมพันธ์ตามแนวตั้งได้แก่ การติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่นอกชุมชนของตนเอง เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ พัฒนาการหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้านอื่น ๆ และบุคคลที่มีการติดต่อในแนวราบได้แก่ การติดต่อกับบุคคลในชุมชนของตนเองเช่น ครู ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน เหล่านี้อยู่เสมอก็จะมี การยอมรับสิ่งใหม่ ๆ

Roger (1962) อ้างโดยพงษ์ศักดิ์ (2527:49-53) ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการยอมรับนวัตกรรม (Adoption process) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อนวัตกรรมประกอบด้วย 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นตระหนักหรือตื่นตน (Awareness stage) เป็นขั้นที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม แต่ยังไม่หาข้อมูลที่สมบูรณ์ ยังไม่ถูกจูงใจให้หาข้อมูลเพิ่มเติม
2. ขั้นสนใจ (Interest stage) ในขั้นนี้บุคคลจะค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมที่เขารับรู้มากขึ้น จึงได้ข้อมูลครบถ้วนพอสมควร บุคคลจะรู้สึกชอบนวัตกรรมนั้นอย่างกว้างขวาง แต่ยังคงตัดสินใจไม่ได้ว่าเหมาะสมเพียงใด
3. ขั้นประเมินผล (Evaluation stage) ในขั้นนี้บุคคลจะพิจารณาตามข้อมูลที่ได้มา ร่วมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันและอนาคตของตน เพื่อทำนายหรือคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นกับตน
4. ขั้นทดลอง (Trial stage) ในขั้นนี้บุคคลจะทำการทดลองผลเพื่อหาความจริงว่าการทำนายในขั้นประเมินนั้นแม่นยำถูกต้องเพียงใด
5. ขั้นยอมรับถาวร (Adoption stage) ในขั้นนี้คือ การยอมรับเอามาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่และถาวรต่อไป

จากขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมทั้ง 5 ขั้นตอนยังมีข้อบกพร่องบางประการ ต่อมาในปี 1971 Roger ได้เสนอแนวความคิดใหม่เป็นกระบวนการตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม (Innovation Decision Process) เพื่อปรับปรุงแนวความคิดเดิมของเขา ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นความรู้ (Knowledge) คือขั้นตอนที่บุคคลได้รู้จักกับนวัตกรรมเป็นครั้งแรก และได้แสวงหาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น
2. ขั้นความรู้สึก (Persuasion) เป็นขั้นที่บุคคลเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อนวัตกรรมนั้น
3. ขั้นตัดสินใจ (Decision) เป็นขั้นที่บุคคลจะต้องตัดสินใจว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม

4. **ยืนยัน (Confirmation)** เป็นขั้นที่บุคคลจะแสวงหาแรงเสริม (Reinforcement) เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของเขาซึ่งเมื่อผ่านกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมแล้ว จะทำให้เกิดบุคคลชั้นสองพวกใหญ่ ๆ คือพวกที่ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมกับพวกที่ตัดสินใจไม่ยอมรับนวัตกรรม อย่างไรก็ตามผู้ที่ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมอาจเปลี่ยนใจหยุดรับนวัตกรรมภายหลังก็ได้ และในทำนองเดียวกันผู้ที่ตัดสินใจไม่ยอมรับนวัตกรรมอาจเปลี่ยนใจกลับมายอมรับนวัตกรรมในภายหลังได้เช่นเดียวกับกระบวนการยอมรับนวัตกรรมจึงดำเนินอยู่ตลอดเวลา

Harrar และ Wortman (1956) (อ้างโดยสิริรัตน์ 2532) พบว่าการที่จะให้เกษตรกรเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรแบบใหม่ โดยการยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตร นั้น 1) จะต้องให้ผลตอบแทนสูง และมีกำไรเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการที่ใช้อยู่เดิม 2) ต้องมีการแนะนำและสาธิตให้เข้าใจถึงวิธีปฏิบัติและต้องเชื่อแน่ว่าเกษตรกรสามารถทำได้ 3) ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จะต้องมีอยู่ตลอดเวลา และเกษตรกรสามารถหาซื้อได้ในราคาพอสมควรและ 4) งบประมาณและตลาดจะต้องมีประสิทธิภาพ

เช่นเดียวกับที่พงษ์ศักดิ์(2526)ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ ในการดำเนินการเกษตรที่สูงของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ ทุนในการดำเนินการเกษตร เกรดดินในการกักเงินในการเกษตรและภาระหนี้สินของเกษตรกรชาวเขา มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ ในการดำเนินการเกษตรที่สูง สำหรับปัจจัยด้านการถือครองที่ดินและฐานะทางเศรษฐกิจนั้นจะไม่มีผลแตกต่างต่อการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ในการดำเนินการเกษตร

2. ปัจจัยทางสังคม คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนจะเป็นตัวกำหนดทำให้เกษตรกรชาวเขามีการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ในการดำเนินการเกษตรแตกต่างกันออกไป สำหรับปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษาและแรงงานของเกษตรกรชาวเขาเผ่าม้งจะไม่มีผลแตกต่างในการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ

3. ปัจจัยอื่น ๆ เช่น การรับฟังข่าวสารทางวิทยุ การรับฟังข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ การติดต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่สูงและจำนวนครั้งที่มีการพบปะกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรชาวเขาเผ่าม้ง ที่ได้ศึกษานั้นเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ในการดำเนินการเกษตร

พงษ์ศักดิ์ (2530) ได้ทำการศึกษาถึงทัศนคติของเกษตรกรชาวไทยภูเขาที่มีผลต่อการปลูกกาแฟและการส่งเสริมการปลูกกาแฟบนที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการปลูกกาแฟคือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้ให้การแนะนำ รายได้ที่ได้รับจากกาแฟอยู่ในอัตราที่สูงพอสมควรและรายได้ที่ขายผลผลิตกาแฟสามารถเป็นรายได้ทดแทนจากการปลูกฝิ่น และผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของชาวเขาเกี่ยวกับกาแฟว่า ความรู้เรื่องการปลูกกาแฟและการดูแลรักษาเป็นสิ่งสำคัญที่สุด หากราคาและตลาดของกาแฟดี ทำให้ให้น่าลงทุนปลูกกาแฟรวมทั้งจะเพิ่มปริมาณและขยายพื้นที่ในการปลูกกาแฟให้มากขึ้นในอนาคตได้ ในด้านการส่งเสริมการปลูกกาแฟ เกษตรกรชาวเขามองว่าโครงการพัฒนาที่สูงได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีในการแนะนำและให้ความรู้ในการปลูกกาแฟ พร้อมทั้งได้สนับสนุนอุปกรณ์ในการปลูก รับซื้อกาแฟในราคายุติธรรมและช่วยเหลือในด้านตลาดด้วย

ในขณะที่เดียวกันไพบูลย์ และคณะ (2527) ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการปลูกกาแฟบนที่สูงพบว่าปัจจัย 3 ประการ ที่มีผลต่อการตัดสินใจการปลูกกาแฟ คือ ประสิทธิภาพในการปลูก ความรู้ความเข้าใจของผู้ปลูกกาแฟเกี่ยวกับการดูแลรักษากาแฟ และการมีตำแหน่งเป็นผู้นำ สำหรับปัจจัยอื่น ๆ เช่น พื้นที่ปลูก แหล่งน้ำ การได้รับการอบรมเกี่ยวกับการรับฟังข่าวจากวิทยุเกี่ยวกับการเกษตร สินค้าการเกษตร ความถี่ในการมาเยี่ยมฟาร์มของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม รายได้จากกาแฟของผู้ปลูก อายุและจำนวนลูกหลานในครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจในการปลูกกาแฟบนที่สูง ไพบูลย์ (2525) ได้ทำการศึกษาปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่พบว่าเกษตรกรซึ่งมีรายได้สูงและติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมบ่อยมีแนวโน้มที่จะยอมรับวิทยุการเกษตรแผนใหม่มาก เช่นเดียวกับวิทัศน์ (2534) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการส่งเสริมการปลูกกาแฟอราบิก้าของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงอำเภอยุ่นยาม จังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่าเกษตรกรที่มีระดับรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนขนาดของพื้นที่ปลูกกาแฟ การใช้สินเชื่อจากกองทุนหมุนเวียนการเกษตรของหมู่บ้าน ระดับประสิทธิภาพการปลูกกาแฟ ระดับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ความบ่อยครั้งของการเข้ารับการฝึกอบรมด้านการเกษตร และความบ่อยครั้งของการรับฟังข่าวการเกษตรทางวิทยุของชาวเขา มีความสัมพันธ์กับระดับการยอมรับงานส่งเสริมการปลูก

กาแพอราบีก้า สำหรับจำนวนแรงงานในครัวเรือน อายุ ตำแหน่งผู้นำสังคม ระดับการติดต่อกับชุมชนเมือง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริม ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการยอมรับงานส่งเสริมการปลูกกาแพอราบีก้า

ในขณะที่อ่านวศาศตร์ (2528) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมของชาวเขาเผ่าแม้ว หมู่ที่ 19 บ้านปากกลาง ตำบลศิลาแลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน พบว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูง ฐานะทางเศรษฐกิจดี มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ่อยครั้ง ติดต่อกับชุมชนเมืองบ่อยครั้ง และสนใจรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชนบ่อยครั้งจะยอมรับนวัตกรรมมาก และตุลา (2525) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกพืชสามครั้งต่อปีในเขตโครงการชลประทานเพชรบุรี พบว่าอายุของเกษตรกรและจำนวนครั้งในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่การเกษตรจะมีผลต่อการยอมรับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับปัจจัยด้านอื่นเช่น ขนาดของพื้นที่ แรงงานรายได้ การใช้สินเชื่อและราคาข้าวในปีไม่มีผลต่อการยอมรับ การยอมรับการปลูกพืชสามครั้งในเขตชลประทานเพชรบุรี